

HULDIGING VAN MARNIX Gijsen

door R. De Belser (Ward Ruyslinck)

Uit: *Jaarboek 1977 van de Koninklijke Academie voor Nederlandse Taal- en Letterkunde*, p.160-167.

Dit is de tweede maal in mijn leven dat ik vriendelijk word aangepord om een monument toe te spreken, en ik voeg er onmiddellijk aan toe : het is de eerste maal dat ik het uit een eerlijke overtuiging en met het gepaste respect doe, zelfs met enige trots – want Marnix Gijsen is nu eenmaal een van de grote literaire voorbeelden uit mijn jeugd, de mythische reus wiens schaduw (samen met die van Streuvels, Walschap en Elsschot) bijna – vreeswekkend over het gelijnde papier van de schoolschriften viel. Mijn eerste proefstuk op het gebied van de ‘monumentale’ panegyriek dateert overigens van mijn middelbare schooltijd, toen mij als retoricastudent werd opgedragen een spreekbeurt te vervullen rond het thema ‘het monument in mijn straat’, of rond de variant ‘het monument in mijn gemeente’, voor het geval mijn straat niet zou ontsierd worden door een neoklassieke megaliet. Ik woonde toen in de Guido Gezellelaan te Mortsel bij Antwerpen, en aangezien de logica overal ter wereld haar apocriefe bijhuizen heeft, was tegenover mijn deur niet onze beroemdste priester-dichter gestandbeeld, maar wijlen de heer Lieven Gevaert. Ik hoef me niet te verontschuldigen, zeker niet na zo lange tijd, voor het feit dat ik toen als jonge, teugelloze draver in de literaire manege emotionele noch rationele bindingen had met de oprichter van de vermaarde

(Foto FdV) - beschrijving van het megalithisch monument in de Guido Gezellelaan: [/Gevaert,_Lieven_-_Monument_in_Mortsel](#)

Gevaert-Photo-Producten. Ondanks zijn onmiskenbare verdiensten op sociaal en economisch terrein oefende deze figuur geen grote aantrekkingskracht op me uit en ik veroorloofde me dan ook, ter stoffering van mijn causerie, vrij wat onbekookte informatie over mijn tot onsterfelijkheid versteend object bij elkaar te graaien en deze informatie klassikaal te verkopen met een huichelachtige geestdrift, die Marnix Gijsen zelf in zijn werk (vraag me niet waar) herhaaldelijk heeft ontmaskerd en geanalyseerd. Over het resultaat van mijn spreekbeurt laat ik u liefst in onzekerheid, niet uit bescheidenheid, maar uit schaamte over deze ‘blöde Jugend-Eselei’.

Vandaag, 28 jaar later, sta ik dan hier om hulde te brengen aan een overigens springlevend, geklasseerd literair monument, waarmee ik (Godzijdank) wel degelijk emotionele en rationele bindingen heb, om niet te zeggen affiniteiten. Ik zal dan ook

niemand verbazen met de bekentenis, dat ik me in alle opzichten verguld gevoel met mijn verkiezing tot opvolger van Gijsen in dit eerbiedwaardige genootschap. Maar tegelijk besef ik wat een onmogelijke opgave het is, een min of meer afgerond portret te maken of zelfs maar een ruw profiel te schetsen van deze vruchtbare, gezaghebbende, veelzijdige en veelbesproken auteur. Om te beginnen is al het oorspronkelijke, al het zinvolle (en minder zinvolle) dat over zijn werk, zijn levensbeschouwing en zijn persoon kan gezegd worden al door vele anderen én door hemzelf gezegd. In verschillende verbloemde en onverbloemde autobiografische geschriften heeft hij zichzelf op onverbeterlijke wijze onthuld en toegelicht, met zo'n consequente introspectie en zo'n ruime toemaat van anekdotische bijzonderheden en filosofische franjes, dat het zou volstaan zijn oeuvre oordeelkundig te exciperen om een verantwoord artistiek portret of een betrouwbaar psychogram van hem samen te stellen. Niet uit een zucht om te epateren of te schitteren heeft hij aan zijn *Zelfportret, gevleid, natuurlijk* een veelbetekenend citaat van Duhamel als motto opgehangen: 'C'est insupportable, quand on parle de soi, on n'a jamais fini'. Persoonlijk vind ik dit in het geval van Gijsen niet zo'n onuitstaanbare gewoonte, en hij zelf waarschijnlijk ook niet, anders was hij er al lang mee opgehouden over zichzelf te praten. Het behoedt mij in ieder geval voor de nogal arrogante illusie, dat ik iets wezenlijks zou kunnen bijdragen tot de interpretatie van Gijsens werkelijkheidservaring.

Ook Gijsen als mens te willen ontcijferen is, dunkt me, een hoogst hachelijke onderneming, omdat hij niet alleen de reputatie hééft een sfinx te zijn, maar dit naar mijn ervaring en beoordelingsmaatstaven ook werkelijk is: een raadselachtig, complex en gecompliceerd wezen, dat nog veel moeilijker zou te doorgronden zijn als men enig geloof hechtte aan de 'gentle whisper' die men af en toe uit de mond van zijn intieme vrienden opvangt.

Persoonlijk heb ik niet het voorrecht tot zijn intimi te behoren, maar ik heb wel enkele keren zijn gastvrijheid genoten, in omstandigheden die mij eerlijk gezegd niet veel nader tot hem hebben gebracht, naar ik veronderstel en hoop als gevolg van zijn onvermogen om gevoelens als waardering, genegenheid en vriendschap op een directe manier te uiten – m.a.w. als gevolg van zijn talent om een dialoog te ontwijken die hem ertoe zou kunnen verplichten zich emotioneel te engageren, zichzelf bloot te geven en eventueel zijn innerlijke onafhankelijkheid tegenover de buitenwereld te verliezen. Zelfs tijdens een gezellig tête-à-tête laat hij zich zelden uitdagen tot de risico's van een persoonlijke verstandhouding. Ik herinner me dat ik in mei '67 in het restaurant van het Belgisch paviljoen te Montreal zat te dineren met de commissaris-generaal dr. Jan-Albert Goris en dat ik hem, onwennig als ik me toen nog voelde in zijn eerder gereserveerd gezelschap, de vraag stelde: „Wat zal ik nu tegen u zeggen? Meneer de commissaris-generaal? Meneer de ambassadeur? Meneer de gevolmachtigde minister? Dr. Goris? Of gewoon meneer Gijsen?”. Ik had de vage hoop dat hij, met die zuinige glimlach en die schuchtere oogopslag van hem, zou lispelen 'zeg maar Marnix' – maar hij staaarde even in zijn bord met waterzooi en zei toen droogweg, bijna op docerende toon: „och, dat zijn aanspreektitels, en die worden alleen maar gebruikt onder deftige mensen die geen redenen hebben om beleefd tegen elkaar te zijn.' Dit antwoord loste mijn probleem

van de omgangsvormen niet op, maar ik vond het bij nadere beschouwing toch heel aardig, omdat het op zo'n lapidaire manier het dualisme illustreerde tussen de scheppende enkeling Gijsen, die zijn eigen cynische waarheden durfde te koesteren, en de diplomaat en ambtenaar Goris, die zich achter de politieke coulissen en in de salons van de upper ten beroepshalve liet beduimelen met oppervlakkige beleefdheden en conventionele namaakgevoelens en die ondertussen in zijn binnenste, als een soort bezweringsformulier, waarschijnlijk die grimmige versregels uit *The House by the Leaning Tree* prevelde: 'Ik doe zoo trouw ik kan al wat die apen vragen / dat ik zou doen, al liep ik liever door de velden / met een stroomgodenbaard of lag ik aan de nooble Schelde...'.¹

Ik weet natuurlijk niet zeker wat Marnix Gijsen in zijn dubbel gevoerd binnenste prevelt – je zou een uiterst gevoelige detector moeten hebben – maar ik weet wél wat hij en petit *comité* en voor het publiek forum recht voor de raap zegt, en dat is ook niet mis. Ik heb uit Montreal, waar ik ter gelegenheid van de Wereldtentoonstelling een week heb verbleven als gast van de commissaris-generaal, een kleine bloemlezing van anekdoten, bon-mots en lapidaria meegebracht die, voor zover mij bekend, voor de openbaarheid verborgen zijn gebleven en die ik u, bij wijze van hulde aan mijn voorganger, zou willen serveren. Ik geloof niet dat ik, door deze fragmenten uit mijn privé Canadees dagboek openbaar te maken, mij aan enige indiscretie bezondig ten opzichte van mijn toenmalige gastheer. Ik reken het integendeel tot mijn plicht deze notities, waarin zowel de schim van 'de man van overmorgen' als deze van 'de lotoseter' ronddwaalt, aan de vergetelheid te onttrekken.

Op 6 mei 1967 – op een moment waarop waarschijnlijk reeds *Het paard Ugo* in de portefeuille van de dierenvriend Gijsen sluimerde – kwam ik in het pas uit de arctische winter ontwakende Montreal aan, in het gezelschap van wijlen Roger Bodart, de charmante Waalse dichter, toen voorzitter van de Franstalige Academie. Bodart en ik werden gehuisvest in de 'Seaway Motor Inn', een verdieping lager dan de commissaris-generaal, die er sinds het begin van dat jaar een suite betrok. Toen Gijsen ons met sinistere ironie deed opmerken dat we dichterbij de begane grond logeerden en dat we in geval van brand dus vlugger konden wegkomen dan hij, zei ik, onder verwijzing naar Schopenhauer, dat ik zijn verhevener positie heel normaal vond: 'Das Genie wohnt nur ein Stockwerk höher als der Wahnsinn'. Zoals bij de meeste cynici valt het cynisme van anderen niet zo goed bij ze in de smaak; zijn gezicht viel geen ogenblik uit de strakke plooi en gedurende enkele seconden staarde hij me met een griezelige hypnotiseursblik aan. Dat had toen een bijzonder, ik mag wel zeggen verlamrend effect op me, want hij droeg toen nog niet die rustieke schaapherders baard, die zijn trekkenmilder heeft gemaakt en die hem volgens sommigen op Hemingway doet lijken, volgens anderen op een sater.

Hoe dan ook, bij onze aankomst in het hotel stond Marnix Gijsen ons in de lounge op te wachten. Hij nodigde ons onmiddellijk uit om het ijs van de gelijkvloerse officiële begroeting in zijn suite te komen breken met 'een blinde passagier uit de Europese

wijnkelders'. Dit bleek dan een authentieke Chateau-Neuf-du-Pape te zijn, mise d'origine. Onze verraste uitroepen en verheerlijkte gezichten inspireerde auteur van *Het boek van Joachim van Babylon*, onder het ontkurken van de bewuste blinde passagier, tot de ironische commentaar (in het Frans, uit hoffelijkheid tegenover Bodart): 'Les chateaux du Pape, mes amis, on les trouve partout'.

Niet alleen de kastelen, maar ook het livre de chevet van de Paus schijnt men overal aan te treffen. Toen ik nl. diezelfde avond in mijn hotelkamer de la van mijn bedkastje openmaakte, lag daarin een tamelijk luxueus gebonden exemplaar van *The Holy Bible*, een attentie van de methodisten of van de fundamentalisten, weet ik veel. Meteen wist ik dat Gijsen ook in zijn verbeeldingsroes of in zijn sentimentele buien nooit het contact met de werkelijkheid verloor – m.a.w. dat hij niet had overdreven toen hij in zijn roman *Lucinda en de loloseter* schreef: 'Er valt in dit land niet aan het zogezegde Goede Boek te ontsnappen'.

Toen ik de dag daarop met mijn gastheer in diens officiële auto met chauffeur naar de Expoterreinen werd gereden, bracht ik hem op de hoogte van mijn ontdekking. Laconiek antwoordde hij (en zijn antwoord klonk me in de oren als een citaat uit een van zijn eigen boeken): 'Het Woord Gods is hier een soort accommodatie, die je in je hotelkamer wordt geserveerd zoals schone lakens en handdoeken.' Hij voegde daar aan toe, dat je als Europeaan wel wat tijd nodig had om te wennen aan de mystieke buitensporigheden van 'God's own country', en in het voorbijgaan wees hij me nog een ander voorbeeld aan van de haast middeleeuwse 'mystic underdogs' van de Noord-Amerikaanse samenleving. 'Kijk, die kerk daar, aan je rechterhand' zei hij, 'daar moet je bij gelegenheid eens aanlopen. Je zult er een bordje vinden met het kurieuze segregationistisch opschrift: Les hommes à droite, les créatures à gauche...'. Ik zei dat ik ongetwijfeld héél wat tijd zou nodig hebben om te wennen aan dit soort opvattingen; hij glimlachte als een geroutineerd orakel en liet me trouwens zelf niet eens de tijd van enkele seconden om te wennen aan de visioenen van de Nieuwe Wereld die hij opriep, want dadelijkdaarop zei hij langs zijn neus weg: 'Je mag hier ook niet doodgaan in het openbaar. Op de gazons in de parken vind je overal bordjes met de waarschuwing "Défense de trépasser".'

Terwijl ik aldus, knus gezeten in de officiële Citroën van onze officiële commissaris-generaal, onderricht werd in de zeden en overleveringen van de Noord-Amerikaanse volksstam, reden we onder haastig opgehaalde slagbomen Saint-Helen's Island binnen. Ik had wel ongeveer het gevoel of ik een pas benoemde Curie-kardinaal was die aan de zijde van Zijne Heiligheid het Vaticaan binnenreed. De zuilen van Bernini waren er in ieder geval, en ook de dubbele haag van gehellebaarde zoeaven ontbrak niet. Eerlijkheidshalve moet ik echter wel zeggen, dat dit ceremonieel eerbetoon niet voor ons bedoeld was: het was nl. de Italiaanse dag op de Expo.

Op mijn vraag wat er van mij nu precies verwacht werd tijdens mijn verblijf in Montreal maakte Gijsen een vaag gebaar: 'Och, niets bijzonders, ik zou zeggen: faire du charme'. Nou, dat leek me niet zo'n moeilijke opgave. Ik begreep alleen niet waarom onze commissaris-generaal zo argwanend in mijn richting keek toen ik even later, in het

Belgisch paviljoen, een zeer lang en zeer vriendelijk gesprek stond te hebben met een aardige fair-hostess. In verband met deze kritische blik heb ik nooit om opheldering durven vragen, maar daarvoor is het misschien nog niet te laat.

Ik zou zo kunnen doorgaan met het vastnagelen van mijn indrukken over een onvergetelijke ontmoeting met een belangrijk auteur en een boeiend mens, maar ik weet hoe gevaarlijk het is een monument met roestvrije anekdotes vast te nagelen op het voetstuk van de eeuwigheid. Je nagelt ten slotte alleen maar een legende vast, een fabel, het astrale lichaam van de dichter – en zodoende maak je hem op fatale wijze los van het stoffelijk lichaam waarbinnen hij zijn menselijke beperktheid, zijn zwakheid en onvolmaaktheid telkens weer heeft gesublimeerd tot artistieke vrijheid.

Bij latere ontmoetingen heb ik in ieder geval ruimschoots de gelegenheid gehad om mijn oorspronkelijke indrukken van Marnix Gijsen als mens én als artistieke persoonlijkheid op hun betrouwbaarheid te toetsen en te valoriseren. Ik kan mijn indrukken, als het resultaat van een subjectieve maar nauwelijks geflatteerde balans, het best samenvatten met een versregel uit *Les Fastes* van de 18e-eeuwse dramaturg Lemierre, tijdgenoot van Voltaire: ‘Même quand l'oiseau marche, on sent qu'il a des ailes’.

Voor het overige ben ik gelukkig te kunnen vaststellen, dat ik met mijn voorganger in de Academie enkele uiterlijke omstandigheden, opvattingen en eigenschappen gemeen heb: wij hebben om te beginnen dezelfde vaderstad en ons beider liefde voor Antwerpen heeft (ik citeer Gijsen) ‘een mannelijk karakter’; wij zijn beiden in de ambtenarij terechtgekomen, al zie ik in het hiërarchisch verschil en het verschil in bezoldiging geen aanleiding tot verdere vergelijkingen; evenals hij ben ik geneigd mezelf op het levensbeschouwelijke vlak als een agnosticus te bestempelen; in ons beider werk schijnt de ironie, als een middel tot kritische distantiëring van het menselijke schouwtoneel, een belangrijke functie te vervullen; door sommige critici worden wij beiden als moralisten gedoodverfd en doodgeverfd; en ten slotte hebben wij in geschriften en gedragingen steeds getuigd van onze warme belangstelling voor de grootste marginale groep in onze maatschappij, nl. deze van de dieren.

Ik weet niet of het ten aanzien van mezelf misschien niet te verwaand is naar nog een andere verwantschap te verwijzen, en ik doe het dan ook onder het nodige voorbehoud: ik bedoel onze afkeer van een geestelijk immobilisme, dat zich verschanst achter traditionele waarden, achter onverzettelijke idealen en onwrikbare principes. Deze vaststelling geldt in ieder geval voor Marnix Gijsen, die, uit een intellectuele behoefte aan een permanente verkenning en onttraadseling van het bestaan, nooit gearzeld heeft zijn visie op mens en maatschappij te corrigeren, te herzien of aan te passen aan zijn eigen evoluerende innerlijke werkelijkheid, zelfs op gevorderde leeftijd. Nog niet zo lang geleden – om maar één voorbeeld te noemen van zijn geestelijke beweeglijkheid en intellectuele moed – wakte de auteur van *Goed en Kwaad* in sommige kringen verbazing en in andere ergernis door openlijk zijn waardering uit te spreken voor mijn omstrede vitalistische generatiegenoot Jef Geeraerts. In dit opzicht spreekt Gijsen radicaal de bewering van Anatole France

tegen, als zouden oudere mensen erg vasthoudend zijn in hun ideeën.

Tot besluit zou ik nog even een uitspraak van Gijsen willen citeren, die me persoonlijk verontrust. In het eerder genoemde *Zelfportret* verklaart hij een beetje knarsetandend: 'mensen die twintig jaar in leeftijd verschillen zijn vijanden'. Ik hoop dat dit een strenge limiet is en dat de regel niet geldt voor mensen die dertig jaar in leeftijd verschillen. Laat ik alvast proberen hem te overtuigen van *mijn* schuchtere vriendschap en sta me ten slotte toe hem van hier af – voor éénmaal vanuit een verhevener positie – nog een lange, eervolle zittijd in zijn welverdiende erezetel toe te wensen.

'k Sta voor den spiegel

Marnix Gijsen (In: *The House by the Leaning Tree*, 1963)

'k Sta voor den spiegel en ik scheer me lijk het hoort,
Zooals de maatschappij dat van me kan verwachten.
Over mijn uiterlijk fatsoen doen geen klachten
De ronde want elke dag draag ik een versche boord.

Ik doe zoo trouw ik kan al wat die apen vragen
Dat ik zou doen, al liep ik liever door de velden
Met een stroomgodenbaard of lag ik bij de nooble Schelde
Uren te staren naar der wolken stage'en blonde vaart.

Hoe vaak heb 'k aan die man daar in den spiegel al gezegd:
Gij zijt een lafaard. Hoe lang gaat dat nog duren?
Gij die verliefd zijt op de wildste avonturen
En op een leven, naakt, - alle gewaden afgelegd?

Ik zie hem tammer, wecker worden met den dag,
Zijn haren grijzer worden en verdwijnen.
Zijn mond, een bittere gleuf waarop een lach
Slechts zelden en dan nog moeizaam kan verschijnen.

Soms heb ik lust hem in 't gezicht te spuwen
Om wat hij niet is, om zijn zwakheid en zijn waan -
Wijsheid en ook zijn zelfbedrog die mij doen gruwen

'k Heb met die vent daar in den spiegel niets, maar niets uit te staan.